

ní manifest je pro postoperativního transsexuála, který nevymazává svoji minulost a minulou identitu. Sandy Stone tlak na výmaz předchozího života a identity považuje za formu násilí a požaduje, aby se tato nutnost pohlavního purismu u TS lidí zrušila. Pléduje tím za možnost být „permanentně viditelným transsexuálem“. Podle Lykke je historie feminismu historií disidentifikace spíše než historií identifikace. Vášně a emoce zjevně v procesech disidentifikace hrají klíčovou úlohu, neboť jde o hluboce procítěné osobní a politické záležitosti, o zkušenosti bezmoci a zlosti. Upírání hlasu v rámci hnutí pod určitou „hlavičkou“ totiž způsobuje „bolest a pocit nespravedlnosti na druhou“ – nejen tu pociťovanou jako celá marginalizovaná skupina, ale ještě navíc v rámci hnutí. Disidentifikace je tedy místem, kde popřené, umlčované a popírané aspekty mohou zaznít, mohou dostat prostor (viz permanentní transsexuál). Podle Lykke jsou procesy disidentifikace hluboce produktivní a tvořivé a hovoří o transverzálním dialogu (Yuval-Davis 1997, 2006), kdy cílem není dojít nějakého konsenzu v situaci mocenské nerovnováhy, ale jde o snahu porozumět jiným, intersekcionalně jinak lokalizovaným osobám.

V panelu, který se věnoval Historickým perspektivám, se Judit Acsady z Maďarské akademie věd v Budapešti sice věnovala umlčování a popírání pod hlavičkou politického disentu v Maďarsku před rokem 1989, v žádném případě však nešlo o disidentifikaci. V přednášce s názvem „(Sebe)-cenzurovaný feminismus. Chybějící vazba maďarské druhé vlny a její dopady“ se věnovala tzv. Demokratické opozici v Budapešti, která kritizovala nedemokratičnost státně socialistické moci a represivní autoritu. Demokratická opozice se věnovala zejména oblasti avantgardního umění, lidským právům a později v 80. letech také ekologii a pacifismu. Přestože v ní probíhala diskuse o různých formách partnerství a Demokratická opozice byla kritická vůči buržoaznímu modelu rodiny, nikdy nešlo o diskuse z feministických pozic, feminismus nebyl nikdy připomínán. Přesto, že De-

mokratická opozice byla silně otevřená nekonformním způsobům života a partnerství s více partnery, otevřeným vztahům a novým rodinným modelům, nevedlo to k diskusím o roli a specifických právech žen. Naopak protirežimní aktivistky se podle výzkumných výpovědí samy cenzurovaly, a i když si byly vědomy feministických požadavků, samy je nevznášely. V rámci disidentského hnutí tak byly ženy marginalizovány a otázky genderové rovnosti byly tabu.

Jestliže tedy Demokratická opozice netematizovala, podobně jako Charta 77, ženská práva a feminismus byl tabu, ženská promiskuita v rámci hnutí kritizována nebyla. To zcela zjevně ale neplatí o nejvýdělečnějších hollywoodských filmech poslední dekády, jak ukázala ve své přednášce *Když nadržený Harry potkal Sally – neboli obraz žen a sexuálního dvojího standardu v pop kultuře a jeho dopady* Maria Pawlowska v panelu věnovaném „Kritikám mediálních reprezentací“. Z hlediska filmové produkce získala do dnešní doby Oskara za režii pouze jedna žena. Pouze čtyři filmy, které byly nominovány na Oskary, byly zaměřeny na ženy. Přitom mezi návštěvníky kin tvoří ženy malou většinu – 51 %. Jak Pawlowska ukázala, ženské postavy ve filmu se v zásadě dají rozdělit do několika kategorií: mrcha, intelektuálka, objekt milostného zájmu se speciální verzí objektu sexuálního zájmu, dáma v nesnázích, prostitutka. Filmy propagují dichotomii panny versus prostitutky (kdy častým rozlišujícím vodítkem je barva vlasů blond versus tmavé vlasy) a jediné, o co u ženských postav jde, je jejich sexualita. Ani jeden z nejvýdělečnějších 50 filmů není o silné ženě, která zažije nějaké dobrodružství. Pawlowska chudobu ženských postav ilustrovala i faktem, že ani jeden z filmů nominovaných na Oskary v roce 2011 nesplňuje tzv. Bechdelové pravidlo, tj. že ve filmu musí být (1) alespoň dvě pojmenované ženy, které (2) spolu mluví (3) o něčem jiném než o muži.² Když se Josse Whedona ptali, proč točí filmy o silných ženách, odpověděl: protože se mě pořád ještě na to musíte ptát. Pawlowska dále ukázala, že v blockbustero-

ZPRÁVA Z 3. EVROPSKÉ KONFERENCE O GENDERU A POLITICE / Marcela Linková, Hana Tenglerová

S více než 800 podanými abstrakty a více než sty panely byla Třetí evropská konference o genderu a politice, která se konala ve dnech 21. až 23. března 2013 v Barceloně, druhou největší konferencí Evropského konsorcia pro politologický výzkum (ECPR). Organizátorky konference z ECPR Standing Group on Gender and Politics si při této příležitosti vytkly za cíl, že ta čtvrtá by měla být největší. Jedna věc je zcela zřejmá: soudě podle počtu disertací, které byly na konferenci prezentovány, je oblast genderu a politiky ve všech možných aspektech rozhodně velice živoucím tématem. Dalo by se říci, že paralelní sekce byly primárně prostorem pro prezentace doktorandek (a jednoho doktoranda), případně čerstvých doktorek. Z toho možná plyne i absence prezentací ze střední a východní Evropy.

Konference tzv. starých demokracií aneb zapomenutá, neviditelná a mlčící střední a východní Evropa

Velmi nízký počet přednášejících ze zemí střední a východní Evropy, stejně jako nízký zájem o tematizování tamních genderových politik ze strany výzkumníků ze „starých demokracií“, byl nepřehlédnutelný. Na konferenci všehovšudy vystoupilo většinou množství Američanek, Kanaďanek, ba dokonce Australanek a Novozélanďanek, než zástupkyň zemí střední a východní Evropy (nejvyšší zastoupení z tohoto prostoru zde měly Rumunsko a Maďarsko). Řada mluvčích, kteří o genderových politikách této části Evropy hovořili, podle jména odsud snad i pocházeli, avšak profesně příslušela k některé ze „západních“ univerzitních institucí. Důvodů, proč to tak je, je zřejmě hned několik. Genderová analýza se v zemích střední a východní Evropy rozvíjí často v rámci jiných oborů, než je politologie (např. v ČR v rámci sociologie či humanitních studií, v SR např. ve filosofii, což vede k tomu, že místní experti a expertky necítí potřebu být součástí badatelské sítě pro politologii).

vých filmech ženy vlastně nikdy nemají sex jako zdroj potěšení, sex je totiž zdrojem manipulace. A jak hrdinky, které sex mají, a dokonce ho vyhledávají, v nevydělečnějších blockbusterech končí? Umřou nebo mají interrupci a pak zemřou. Chtít sex, mít sex a neomlouvat se za to se stále ještě nevyplácí. Naopak muži mohou mít sexu, kolik chtějí, a nikdo je za to nesoudí, a pokud jde o dobráky, všechny hlavní i vedlejší hrdinky s ním stejně nakonec sex mít chtějí. Pawlowska ale končila na pozitivní notu – kde hledat naději? Ve filmech jako *Hunger Games* či *Bachelorette*.

A na co vědecká práce nestačí? Po přiletu na varšavské letiště se určitě po šipkách člověk dostane k vlaku, může se mu ovšem stát – jako mně – že přehlédne automat na lístky na vlak a dorazí na perón. Na peróně není ani noha, pak přijede vlak, z něj vystoupí cestující, odejdou směr letiště a člověk na peróně opět osiří. To je dost znejišťující zkušenost – jste jedinou osobou, která čeká na vlak. Na elektronické ceduli se objeví informace, že přistavený vlak jede do určité destinace přes varšavské centrální nádraží. Srdce zaplesá, pouhých 15 minut čekání. Perón ovšem stále zeje prázdnotou. Nástup do vlaku – bez jízdenky, ale určitě si ji lze koupit u průvodčího. Vlak se rozjede a na elektronické informační tabuli ve vlaku se mihají názvy následujících stanic. Varšavské centrální nádraží mezi nimi není. Pak vlak zastaví na západním nádraží, kde končí. Zde si konečně kupuji lístek na centrální nádraží, ovšem vlak zastavuje na nádraží, které je s centrálním propojeno systémem chodeb. Není ale možné říci, že by navigace přestupu mezi nádražími byla jasná – dalších 20 minut nejistého popocházení, bloudění, snahy se polsky zeptat na směr (paní v nádražních okénkách nemluví anglicky). Nakonec ale vítězím – vystupuji schody na jiný perón, který celý přejdu, vyjdu schody a najednou – spousta lidí. Opět se cítím bezpečně, a konečně, o hodinu později, než jsem zamýšlela, kupuji lístek na vlak do Lodže. Cesta nazpátek je ve srovnání s předchozí bez problémů, jen ty informační cedule – člověk si uvědomí, jak je zvyklý na to, že poskytují přesné a jasné informace.

Literatura

- Duhacek, D. 1998. „Eastern Europe.“ Pp. 128–136 in Jaggar, A. M., Young, I. M. (eds.). *A Companion to Feminist Philosophy*. Oxford: Blackwell.
- Hall, D. 2003. *Queer Theories*. New York: Palgrave Macmillan.
- Mizielińska, J. 2011. „Travelling Ideas, Travelling Times: On the Temporalities of LGBT and Querr Politics in Poland and the West.“ Pp. 85–105 in Kulpa, R., Mizielińska, J. (eds.). *De-Centring Western Sexualities. Central and Eastern European Perspectives*. Farnham-Burlington: Ashgate.
- Mohanty, C. 1984. „Under Western Eyes.“ *JSTOR Boundary* 2, Vol. 1.
- Raymond, J. 1979. *Transsexual Empire: The Making of the She-Male*. Boston: Beacon Press.
- Yuval-Davis, N. 1997. *Gender and Nation*. London: Sage.
- Yuval-Davis, N. 2006. „Intersectionality and Feminist Politics.“ *European Journal of Women's Studies*, Vol. 13, No. 3: 193–209.
- Stone, S. 1991. „The „Empire“ Strikes Back: A Posttranssexual Manifesto.“ [online]. In Straub, K., Epstein, J. (eds.). *Body Guards: The Cultural Politics of Gender Ambiguity*. New York: Routledge. Dostupné z: <<http://sandystone.com/empire-strikes-back>>.

Poznámky

- 1** V knize *Queer Theories* se Hall pozastavuje nad geografickou nevyvážeností své knihy a uvádí: „Zatímco tyto práce jsou (bohužel, ale nevyhnutně) periferální pro tuto studii kvůli jejímu zaměření na britskou a americkou literaturu a použití kritické teorie, jsou provokativní a chvályhodné. Čtete je, když budete mít čas.“ Více viz Mizielińska 2011.
- 2** Pravidlo je pojmenováno po Alison Bechdel, tvůrkyni nejdelšího komiksu o lesbách. Mezi lety 1983–2008 publikovala komiks *Dykes to Watch Out For*. V roce 1989 zveřejnila strip „The Rule“, kde se dvě lesby baví o tom, že nelze prakticky najít film, na který by mohly jít a splňovat tato kritéria.

Oborové bariéry může doplnit fakt, že v zemích střední a východní Evropy je genderová analýza relativně novým tématem, dosud tu nejsou etablované osobnosti, které by kolem sebe sdružovaly studující doktorského studia, tak jak to vidíme na „Západě“, a proto zde nevznikly ani případné mezioborové osobní kontakty na ose „Východ – Západ“, které by zajistily diseminaci zprávy o konferenci i mimo síť ECPR.

Na evropské konferenci o genderu a politice tak bylo možné vyslechnout – kromě témat, která se zabírala obecnými či teoretickými problémy a západními zeměmi – například přednášky o situaci v Austrálii, Ugandě, Uruguayi, Brazílii, Indii, francouzském Pacifiku nebo Číně, velmi často se hovořilo také o tzv. postkonfliktních zemích. Střední a východní Evropa byla tématem přednášek představitelů „starých demokracií“ vzácná¹. Pokud se v dílčích studiích komparativního rázu přece jen na některou ze zemí střední a východní Evropy zaměřily, z kontextu globálnějších politických teorií tato část světa naprosto vypadává. Oblast střední a východní Evropy, pokud se vůbec vyskytla, mohla být segregovaná do jednoho panelu (panel určený speciálně „starým demokraciím“ bychom tu hledaly marně), nebo tvořila výjimku v záplavě ostatních „exotických“ přednášek. Obecná témata, která byla analyzována např. z hlediska EU (nebo obecně určité koncepty politik) evidentně vycházela čistě z pohledu tradice bádání „starých demokracií“, aniž by však tato nutně parciální perspektiva byla jasně a explicitně reflektována. Větší zahrnutí střední a východní Evropy nebylo na konferenci tématem – a dlužno dodat, že tuto agendu nenastolil ani nikdo z těchto zemí. Příkladem opomíjení této části Evropy může být hned hlavní zvaná přednáška, již pronesla dánská profesorka působící ve Švédsku Drude Dahlerup.

Dahlerup představila svoji novou knihu *Breaking The Male Dominance in Politics*, která má vyjít v červnu tohoto roku. Zabývá se pronikáním žen v tzv. starých demokraciích západního světa do politiky a zmiňuje se o dvou základních teoriích, které tento proces popisují: teorie přirozeného vývoje, která říká, že genderová rovnost nastane v budoucnosti na základě současného vývoje, a teo-

SPRAVEDLIVÝ DŮCHODOVÝ SYSTÉM PRO MUŽE I PRO ŽENY? /

MARTA VOHLÍDALOVÁ, KATEŘINA CIDLINSKÁ

Dne 21. ledna 2013 uspořádalo Gender studies, o.p. s., diskusi s názvem *Důchodový systém v ČR optikou genderu a koncept solidarity*. Na přednášce vystoupili jako experti Mgr. Radka Dudová, Ph.D., ze Sociologického ústavu AV ČR, v. v. i., a Ing. Martin Holub, Ph.D., z Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí. Příspěvky obou vystupujících přistupovaly k problematice důchodového systému a jeho spravedlnosti ze zcela odlišných pozic, což se projevilo i v tom, jakým způsobem oba přednášející interpretovali dopady reforem penzijního systému na muže a ženy. Zatímco M. Holub ve svém příspěvku, shodně s mainstreamovým přístupem většiny ekonomů, akcentoval téměř výhradně hledisko tzv. aktuární spravedlnosti (tedy poměr mezi penězi, které jednotlivci vloží do důchodového systému během svého života, a prostředky, které jim jsou pak ve stáří celkově vypláceny), R. Dudová z pozice feministické perspektivy akcentovala spíše hledisko sociální spravedlnosti (založené na principu solidarity), kterou chápe jako nárok na zajištění důstojných životních podmínek ve stáří pro všechny, tedy nárok na důstojné minimum.

Oba přednášející se shodli, že český důchodový systém je ve srovnání se zahraničními systémy velmi solidární. Lišili se však v tom, jakým způsobem interpretovali dopady současných reforem, jejichž cílem je užší navázání výše vypláceného důchodu na předchozí příjem. Zatímco M. Holub mluvil o narovnávání nerovností dosavadního důchodového systému, R. Dudová upozorňovala na to, že se systém stává méně výhodný pro ženy, čímž ještě prohlubuje genderové nerovnosti ve společnosti.

Jak uvedl M. Holub, v důchodovém systému ČR je možné identifikovat řadu různých forem solidarity: např. solidaritu zaměstnanců s OSVČ, solidaritu zdravých s nemocnými,

solidaritu v podobě náhradních dob pojištění (tj. do důchodového pojištění se započítávají i období ekonomické neaktivity, např. z důvodu péče o děti nebo o jinou závislou osobu), solidarita z hlediska střední délky života (ženy žijí déle než muži, nárok na důchod se však vypočítává podle univerzálních tabulek života shodných pro muže i ženy), solidaritu vysokopříjmových s nízkopříjmovými apod. Posledně jmenovanou, tedy solidaritu vysokopříjmových s nízkopříjmovými, přitom M. Holub interpretoval jako nejmarkantnější a uvedl, že současný důchodový systém je solidární příliš.

M. Holub sice zdůrazňoval, že pokud se bavíme o důchodovém systému, je dělení podle osy výše příjmů zásadnější než dělení genderové, ale zároveň uvedl, že je současný systém pro muže méně výhodný, neboť je nutí k větší solidaritě s nízkopříjmovými skupinami než ženy. Výsledný důchod mužů je totiž vůči jejich dřívějšímu příjmu procentuálně nižší než v případě žen. Uvedl příklad, kdy muž s příjmem 27 tisíc korun dostane důchod přes 12 tisíc korun, tedy 46 % svého dřívějšího příjmu, zatímco žena s příjmem 17 tisíc korun dostane důchod něco málo přes 10 tisíc korun, tedy 63 % svého dřívějšího příjmu. Podle M. Holuba se vlivem této solidarity výrazně snižuje životní úroveň muže. Dalším důvodem, který podle jeho názoru činí současný systém výhodnější pro ženy než pro muže, je solidarita na základě střední délky života, neboť ženy se dožívají vyššího věku a také pobírají více vdovských důchodů než muži. Současný směr reformy, který se řídí principem ekvivalence a „zásluhovosti“, kdy „zásluhy“ znamenají příjmy z placené práce, jde podle jeho názoru správným směrem, neboť narovnává současnou nespravedlnost.

R. Dudová však upozornila, že dopady intenzivnější vazby mezi důchodem a příjmy z placeného zaměstnání je třeba

rie o tom, že i když nastanou nějaké změny, stejně se jedná o reprodukci toho starého. Sem spadají dva směry uvažování o tématu: jednak teze, že čím více roste v určité oblasti počet žen, tím více klesá prestiž oboru, jednak teze, že tam, kde není moc, tam je vysoké množství žen. Pro komparaci se situací na Západě si Dahlerup vybírá země, jako je Kostarika nebo Zambie, kde po zavedení kvót téměř ze dne na den významně narostlo zastoupení žen v parlamentech.

Příznak neoliberalismu a prosazování genderové rovnosti

V mnoha příspěvcích a vystoupeních se jako kontext objevuje rostoucí síla neoliberálních systémů vládnutí se silnými projevy kultury auditu, formalizace vykazování, komodifikace veřejných služeb a individualizace. Genderová rovnost sice zůstává součástí veřejných politik, dochází ale ke krystalizaci distinkce mezi vysokou a nízkou politikou, kde genderová rovnost patří do sféry politiky nízké, s nižší prestiží, zdroji a mocí. Politiky genderové rovnosti jsou vytlačovány jako „nutná daň“ ve světle údajně zásadnějších ekonomických problémů, kterým Evropa čelí. Že genderová nerovnost je integrální součástí těchto takzvaných zásadnějších ekonomických problémů, často zůstává naprosto nepovšimuto (ostatně tento fakt je patrný i v české politice a při probíhajících reformách).

Jako červená nit se konferencí prolínalo téma dvojsečnosti Nové veřejné správy (New Public Management) pro prosazování politik a opatření genderové rovnosti v Evropě. Genderová rovnost (politiky rovných příležitostí, genderový mainstreaming atd.) se sice prosazuje na úrovni veřejných politik, argumentační rámování se ale často opírá o neoliberální paradigma. Argumenty pro rovnost hovoří o „nákladech nerovnosti“ a důležitosti genderové rovnosti pro „inkluzivní růst“, genderová rovnost je hodnocena z hlediska efektivity, zisků a výdělečnosti. Na druhou stranu ale principy Nové veřejné správy vedou k zavedení transparentních procesů, rozhodování

ba vnímat v širším socioekonomickém kontextu. Ženy mají totiž jiné pracovní dráhy než muži. Mnohem častěji svou pracovní dráhu přerušují kvůli péči o děti nebo nemožností rodiče a ze stejného důvodu také mnohdy přijímají méně kvalifikovanou, špatně placenou práci, která jim ovšem umožní kombinovat práci s péčí. Situaci komplikuje i obecně velká míra diskriminace žen na českém trhu práce (měřeno např. genderovým rozdílem v příjmech, podílem žen ve vedoucích pozicích, mírou nezaměstnanosti a řadou dalších indikátorů). Pokud se tedy do výpočtu výše důchodu započítává celá délka produktivního života (od 18 let), nutně to ženy znevýhodňuje. Podobně negativně na ženy dopadá i reforma z roku 2010, podle které se do odpracovaných let nezapočítává doba vysokoškolského studia. M. Holub sice uvedl, že v případě, že se vysokoškolské vzdělání do odpracovaných let započítává, dochází k tzv. solidaritě naruby, protože vyšší vzdělání znamená v budoucnosti i vyšší příjem. Podle R. Dudové však statistiky dokládají, že u žen jednoduchá přímá úměra mezi vzděláním a příjmem neplatí. Užším navázáním na příjmy z placeného zaměstnání tak dochází k upozadení významu neplacené práce, kterou odvádějí ve většině případů zejména ženy, a k reprodukci uvedených forem znevýhodnění v důchodovém systému.

Jako zvláště problematický se podle R. Dudové jeví tzv. druhý důchodový pilíř, který vstoupil v platnost na začátku tohoto roku a který je podle jejího názoru pro většinu žen nevýhodný. Tento pilíř totiž nemá náhradní dobu pojištění (v době ekonomické neaktivity např. z důvodu péče o děti), nepřihlíží k tomu, že ženy mají nižší příjmy, a tudíž si na penzi mohou spořit méně. Navíc za své nižší příspěvky jsou „sankcionovány“ tím, že za ně získávají i nižší daňové úlevy od státu. A protože se ženy dožívají vyššího věku, z naspořených peněz na svých individuálních důchodových účtech budou nuceny vyžít delší dobu. Druhý pilíř je však spojený i s dalším rizikem: zatím totiž není jasné, co by se s veřejným pilířem penzijního pojištění (tj. průběžným financováním)

stalo, pokud by z něj odešli ti nejbohatší, pro které je nejvýhodnější tzv. opt-out, tedy přechod k druhému pilíři důchodového pojištění. Mohlo by totiž dojít k paralyzaci veřejného pilíře a tím ke zhoršení situace těch, kteří jsou na něm závislí, neboť by to znamenalo ještě výraznější tlak na příklon ke spoření na individuálních účtech.

V ČR se v současnosti pohybuje průměrný důchod muže kolem 12 tisíc korun a ženy kolem 10 tisíc korun. Jak upozornila R. Dudová, důležitým hlediskem, které je třeba vzít v úvahu při uvažování o snižování důchodů a rozumné míře solidarity v oblasti důchodů, je přitom skutečnost, že se pohybujeme velice těsně kolem hranice chudoby. Jakékoliv snižování důchodů by tak zejména v případě nejnižších důchodů (jejichž příjemkyněmi jsou zejména ženy) znamenalo pád těchto lidí do chudoby. Důraz na zásluhovost by proto neměl být jednoznačně upřednostňován před důrazem na důstojné životní podmínky ve stáří pro všechny.

Během diskuse se jako nejproblematictější jevil zejména samotný koncept zásluhovosti, který byl dále tematizován i dalšími hosty v publiku. Dalibor Holý, ředitel odboru statistiky trhu práce a rovných příležitostí Českého statistického úřadu, upozornil, že ani trh práce, na který je nyní celý důchodový systém navázán, se neodvíjí od zásluh, ale od nabídky a poptávky. Některé obory jsou aktuálně velice lukrativní, v budoucnosti může být vyšší poptávka zase po jiných. Proto je podle jeho názoru celý koncept zásluhovosti nesmyslný a nebezpečný, neboť například právě v oblasti důchodů vytváří zdání, jako by důstojná životní úroveň žen byla nižší než důstojná životní úroveň mužů, jako by si zasloužily méně.

M. Holub, hájící koncept zásluhovosti a aktuální spravedlnosti, nakonec nadnesl zajímavou otázku v reakci na tvrzení, že současný důchodový systém je pro ženy nevýhodný zejména z důvodu jejich diskriminace na trhu práce a pečovatelské (neplacené) práce, kterou odvádějí. Uvedl, že za tyto jevy není zodpovědný důchodový systém, a je

a vykazování a jsou způsobem, jak argumentovat pro genderovou rovnost (narušení dobře ustavených institucionálních sítí starých známých, většinou mužů, otevřenost výběrových řízení a jasně deklarovaná kritéria výběru a hodnocení). V mnoha případech však bylo reflektováno riziko, že místo proměny genderové kultury dochází k formalizaci a k marginalizaci feministických přístupů, které se v některých zemích prosazovaly od 70. let 20. století v souvislosti s tlakem samotných žen a jejich sítí na státní a veřejné instituce.

V diskusi příspěvků v panelu „Teorizování intervencí a institucí pro rovnost“ se tomuto napětí mezi feminismem a kulturou auditu věnovala Judith Squires. Ptá se, zda jsou různé evaluace a hodnocení, které jsou projevem kultury auditu, dalším posílením neoliberalismu, nebo zda existuje prostor pro odpor a kritické přezkoumání. Jednotlivé příspěvky řadí do jednoho ze dvou táborů: první je vůči kultuře auditu podezřivý a kritizuje implementaci politik genderové rovnosti z hlediska depolitizace a individualizace. Ve druhém táboře jsou praktiky auditu vnímány jako užitečný nástroj, který může pomoci pochopit, jak je genderová rovnost implementována, a tlačit na její dodržování. Squires trvá na tom, že audit vytváří prostory pro rezistenci, že záleží na tom, co se „rozhodneme vidět“. Uzavírá, že mezi lidmi, kteří politiky genderové rovnosti zavádějí, a lidmi mimo instituce (feministkami) zase tak obrovský rozdíl často není – obě skupiny jsou si podobně vědomé rámování a každodenních výzev při prosazování genderové rovnosti.

Jistě, je zřejmé, že konkrétní praktiky Nové veřejné správy mohou nabývat různých podob a přetahování o jejich materializaci a významy probíhá neustále. Z příspěvků, které analyzovaly právě konkrétní programy a akční plány, ale vyplývá, že politiky genderové rovnosti velice často zůstávají na papíře. Jak ve svém příspěvku výmluvně vykreslily Britt-Inger Keisu a Maria Carbin z Umeå University, na švédských univerzitách se programy genderové rovnosti formalizují. Kultura auditu vede k tomu, že se pouze odškrtaávají položky na seznamu, vytrácí se kreativita, roste nuda.

tedy otázkou, co bychom po systému měli chtít. Podle jeho názoru není řešení těchto společenských otázek úkolem důchodového systému. Domníváme se však, že je třeba usilovat o to, aby nedocházelo k reprodukci znevýhodnění žen ve společnosti, a proto je třeba, aby důchodový systém při-

hlížel i k tomuto širšímu kontextu životů mužů i žen, stejně jako by tak měla činit politika sociální, rodinná či politika zaměstnanosti. Veřejné politiky totiž nelze „šít na míru“ pouze mužům a jejich životním drahám, ale je třeba brát v úvahu také jejich konkrétní dopady na životy žen.

SETKÁNÍ NA PODPORU SOLIDARITY: KONGRES ŽEN / ZUZANA UHDE

V polovině června tohoto roku se uskutečnil první český Kongres žen – dlouho očekávaná událost, jejímž hlavním cílem byla podpora sounáležitosti a upozornění na přehlížené problémy, se kterými se různé skupiny žen setkávají, ať již na trhu práce, což bylo hlavní tematickou linkou Kongresu, nebo ve veřejné sféře či v soukromém životě. Kongres žen, jehož se zúčastnilo více než sedm set žen a mužů, nejenže svedl dohromady ty, kterým nejsou genderové nerovnosti a diskriminace ve společnosti lhostejné, odrážel ale také názorovou pluralitu mezi různými skupinami žen, která vychází z jejich odlišných přesvědčení, sociálního postavení i životní zkušenosti. Z množství paralelních seminářů a diskusních kaváren si každý mohl vytvořit svůj vlastní kongresový zážitek, někdo kritičtější, jiný korporátnější.

Předpoklad, že všechny ženy sdílejí stejný zájem na proměně společenských a genderových struktur, by přehlížel odlišné společenské postavení a potřeby různých skupin v závislosti na dalších ekonomických, sociálních, politických a kulturních aspektech. Přes problematičnost předpokladu sdíleného zájmu žen měli však všichni na Kongresu jedno společné: kritické uvědomění si genderových nerovností. Genderové nerovnosti jsou zakořeněny ve společenských strukturách, které jsou součástí životů všech, v žité zkušenosti konkrétních žen a mužů se ale projevují různým způsobem. Protože jsou ženy v naší společnosti strukturálně znevýhodňovány a podprezentovány v institucích a ra-

dách, v nichž jsou soustředěna mocenská rozhodnutí, vytvořil Kongres žen jakési experimentální klima, v němž nebylo nutné neustále bojovat o to, aby byl hlas žen slyšet, ale mohly se otevřít diskuse ohledně toho, jaké požadavky mají jednotlivé skupiny žen shodné a v čem se naopak liší. V některých panelech byl této diskusi věnován prostor větší, jinde menší.

Výsledkem Kongresu žen jsou Rezoluce Kongresu žen,¹ které podepsaly stovky přítomných a které byly předány u příležitosti oslav Dne rovnosti žen a mužů vládě, předsedkyni Poslanecké sněmovny PČR a předsedovi Senátu PČR. Začínají sice požadavkem odstranění překážek profesního uplatnění žen, který se týká spíše malé skupiny žen, a požadují flexibilitu pracovních úvazků, které se stávají v současných podmínkách trhu práce bez dalších sociálních změn problematickou pastí pro ženy, nezapomínají ale ani na zásadní strukturální požadavek společenského zajištění péče o děti, samoživitelky, seniorky a posílení boje proti násilí na ženách. Škoda jen, že se Kongres nezastal i migrantek, na které je často zapomínáno.

U zrodu Kongresu žen stály zejména tři ženy a tři organizace: Marcela Linková z Národního kontaktního centra – ženy a věda, Monika Klimentová z Fóra 50 % a Anna Kárníková z Friedrich Ebert Stiftung. Do užších příprav byly ale zapojeny také Veronika Šprincová, Jana Smiggels Kavková a Tereza Niesytová. Spojujícím článkem různých ženských

Budoucnost genderových studií

Maria Bustelo ze Španělska, Jennifer Curtin z Austrálie, Malin Ronnblom ze Švédska a Joan Grace a Katherine Teghtsoonian z Kanady s Mieke Verloo z Nizozemí jako diskutantkou na pátečním panelu debatovaly o budoucnosti genderových studií. Identifikované hrozby, se kterými se genderová studia potýkají, se do značné míry pojí se stávajícími škrtty v rámci „úsporných opatření“ a proměnami v akademickém prostředí. Všechny diskutantky se zmiňovaly o krácení rozpočtů a nárůstu školného (ve Španělsku se meziročně zdvojnásobilo), což vede k poklesu počtu studujících. Silně se projevuje důraz na tzv. STEM předměty (přírodní vědy, technické vědy a inženýrství a matematika, případně medicína), komercializaci vzdělávání, rostoucí soutěž a důraz na excelenci a změnu pojetí vysokoškolského studia jako komerčního dobra, a ne veřejného dobra. Humanitní studia a sociální vědy jsou často v politikách vykreslovány jako obory, které nejsou relevantní pro život (čti pro komerční úspěch a marketizaci). Genderová studia jsou ohrožena i strukturálně – jen v malém počtu případů jde o samostatné katedry. Častěji jsou genderová studia programem, který může být začleněn do širší katedry, kde se ale obtížněji prosazuje. Kromě těchto společných problémů ale diskuse poukázala i na značné rozdíly. Zatímco ve Španělsku a do značné míry ve Švédsku hrál při ustavování genderových studií velkou roli stát, v Austrálii a Kanadě vznikaly od 70. let katedry a programy jako iniciativa jednotlivých badatelek zespoda spolu s druhou vlnou feminismu. Případ Španělska také poukazuje na nový typ problémů, který se může objevit v souvislosti se zaváděním tzv. genderových akčních plánů a genderových oddělení (Španělsko přijalo zákon, který zavazuje univerzity k tomu vytvořit genderové oddělení a přijmout opatření na podporu genderové rovnosti). Ukazuje se totiž, že lidé na univerzitách často nerozlišují mezi genderovými studii a genderovými odděleními a na některých univerzitách se genderová oddělení snaží převzít agendu genderových programů a kateder. Dalším rozdílem mezi evropskou na straně jedné a australskou a kanadskou situací

a feministických organizací byla Česká ženská lobby. Marcela Linková cíl Kongresu v rozhovoru shrnula jako proces „vytváření pocitu pospolitosti a vědomí, že tady je nějaká společná platforma, že jsou tu nějaké podmínky, se kterými se potýkáme všechny“.²

V úvodním a závěrečném plenárním zasedání vystoupily ženské osobnosti, které podpořily Kongres žen. Můžeme se ale ptát, proč zhruba čtvrtina řečnic, které vystupovaly v plenárních panelech, byly ženy z byznysu, ale žádná přednášející nezastupovala marginalizované skupiny žen. Vypovídá to totiž mimo jiné o tom, kdo je dnes často vnímán jako osobnost. Skutečně inspirativní projev však měla zejména profesorka Eva Syková, senátorka za ČSSD, lékařka a vědkyně, která k publiku promluvila se zobecněnou verzí svého desatera úspěšné vědkyně.³ V závěrečném panelu pak slovo dostala například ekonomka Ilona Švihlíková a spisovatelka Alena Wágnerová. Příznačné také je, že ze známých politiků a politiků se Kongresu zúčastnili pouze lidé z ČSSD.

Jak už bylo uvedeno, témata probíraná na kongresu byla různorodá. V diskusních kavárnách bylo probíráno například sexuální obtěžování, násilí na ženách, přirozený porod, LGBT rodiny, společenské důsledky rozhodnutí nemít děti, rozvoj komunit nebo prevence rakoviny prsu. Na seminářích pak například Romská ženská skupina Manushe promítala film *Ženy v poli* režisérky Markéty Nešlehové s následnou diskusí. Nesehnutí uspořádalo workshop *Sexistické prasátečko*, navazující na každoroční soutěž o nejsexističtější reklamu. Fórum 50 % a Zelená akademie vedly semináře k otázkám kvót a postavení žen v českých politických stranách. Evropská kontaktní skupina uspořádala interaktivní workshop, kde si účastnice mohly ověřit, jak reagují na změny v životě. Oddělení Gender & sociologie SOÚ AV ČR uspořádalo diskusní panel s cílem zamyslet se nad možnostmi budoucího vývoje z perspektivy genderové a sociální spravedlnosti a Gender Studies otevřelo diskusi nad vývojem fe-

minismu očima některých akterek, které toto téma etablovaly v české společnosti od 90. let. Bylo toho ale mnohem více, včetně tržiště výrobků z malých dílen, které provozují ženy, a koncertu na náměstí Míru.

Je možné říci, že Kongres žen byl prvním krokem, i když zatím malým, k debatě o tom, jak si představujeme naši společnou budoucnost, a to nejen z hlediska genderové rovnosti, ale také širší sociální spravedlnosti, bez které je genderová rovnost stěží představitelná. Na tom se samozřejmě všechny ženy nemohou shodnout, ale samotná diskuse je přínosem, stejně jako jasné vyjádření odlišných názorů, namísto falešné představy, že jsme všechny na jedné lodi. Všechny ženy v politice se nebudou zastávat zájmů marginalizovaných skupin žen, ale kdyby jich bylo 50 %, je větší pravděpodobnost, že i tyto hlasy by tam byly zastoupeny. Kongres žen byl však také participativní událostí, jejíž konečnou podobu vytvářely skupiny a organizace, které uspořádaly jednotlivé workshopy a diskuse. Idea participace proto představuje další poselství Kongresu, protože egalitární a participativní společenské uspořádání – nejen v politické, ale i ekonomické, společenské a kulturní rovině – má daleko větší potenciál zohlednit zájmy a potřeby různých skupin. Výzvou pro další Kongres nicméně zůstává překročení českých hranic a vytváření solidarity s ženami a muži, kteří v současném globálním řádu trpí hladem a extrémní chudobou a jejichž situace je do značné míry s životem v bohatých zemích propojena. Kongres žen byl bezesporu úspěšnou akcí, která překonala očekávání mnohých zúčastněných. Na těch je teď i úkol, aby jeho poselství nezapadlo.

Poznámky

1 <http://www.kongreszen.cz/petice/rezolute>

2 „Kongres jako výsadek“, rozhovor s organizátorkami Kongresu žen v *Literárních novinách*, č. 24/2013.

3 <http://www.zenyaveda.cz/novinky/desatero-uspechu-prof-evy-sykovy>

na straně druhé je důraz na komunitní orientaci. Programy v Kanadě a v Austrálii měly od počátku silnou komponentu spolupráce s občanskou společností, reakcí výzkumu na potřeby lokální komunity. V souvislosti s tím, jak kritéria hodnocení stále častěji zahrnují i dopad na společnost, jsou katedry genderových studií v dobré pozici právě díky této historii. Naopak se zdá, že evropská genderová studia jsou silně „akademizována“, jak v diskusi uvedla Mieke Verloo, a propojení se společností a místní komunitou je mnohem menší. Jennifer Curtin také poukázala na proměnu v orientaci genderových studií, kdy od 70. let, kdy převládala sociologie, došlo k posunu ke kulturními studiím, otázkám identity a sexuality. Malin Ronnblom na závěr uvedla, že genderová studia mají dlouhou historii přizpůsobení. Mieke Verloo uzavřela, že se zdá, že přes všechny kritizované procesy, změny a rozpočtové škrty se daří přežívat radikálním feministickým přístupům, a zda by se tedy nedalo uvažovat o založení „radikální feministické university někde“.

Politiky genderové rovnosti byly přijaty, co teď?

Amy Mazur z Washington State University a Joni Lovenduski z Birkbeck College uspořádaly diskusní panel „Social Policy Meet Gender Equality in Post Adoption: State of the Field and Future Research Directions“. Panelu se zúčastnily: S. Laurel Weldon z Purdue University, Andrea Krizsan z Central European University, Petra Meier z University of Antwerp, Mieke Verloo z Radboud University Nijmegen, Judith Squires z University of Bristol, Celeste Montoya z University of Colorado Boulder, Emanuela Lombardo z Universidad Complutense de Madrid a María Bustelo z Universidad Complutense de Madrid.

Téma hodnocení politik a opatření genderové rovnosti se na konferenci skloňovalo ve všech pádech. S tím, jak se politiky genderové rovnosti posunují z legislativních dokumentů a dokumentů veřejných politik do dokumentů institucionálních v podobě

EVROPSKÁ OBČANSKÁ INICIATIVA ZA NEPODMÍNĚNÝ ZÁKLADNÍ PŘÍJEM / MAREK HRUBEC, ZUZANA UHDE

Současná ekonomická krize v mnoha zemích ve vypjaté podobě ukazuje, že základní sociální potřeby žen a mužů vyžadují nové nástroje, jak je zabezpečit. Sociální problémy měli lidé samozřejmě už dříve, ale krize tuto situaci vyhrotila pro občany nejen z nižší třídy, ale i z třídy střední. Základní příjem, na který by měli právo všichni občané a občanky, by byl velmi důležitým sociálním přístupem k těmto problémům.

Nepodmíněný základní příjem platí všeobecně, tedy pro všechny občanky a občany daného státu a bez jakýchkoli dalších podmínek. Každý by měl právo pobírat tento základní příjem. Přitom by mohl mít další příjmy ze svého zaměstnání a další sociální a občanské dávky.

Zvykli jsme si již na mnohé civilizační vymoženosti, které dnes považujeme za samozřejmé. Například je z veřejných prostředků do značné míry hrazeno zdravotnictví nebo školství, dále se z nich platí vybudování chodníků, silnic nebo veřejného osvětlení. Je paradoxem, že dosud není jako základní civilizační vymoženost zavedeno právo na nepodmíněný základní příjem. Přitom finance na základní životní potřeby by měly patřit mezi hlavní občanská práva, neboť lidé by neměli být nuceni podstupovat ponižující procedury žádostí na nejrůznějších úřadech, aby jim byly přiděleny sociální dávky, pokud se ocitnou v materiální nouzi. Nepodmíněný základní příjem by mohl pomoci odstranit chudobu nezaměstnaných či vyloučených lidí, bezdomovců, stále rostoucího počtu zaměstnaných chudých nebo osob na mateřské a rodičovské.

Nepodmíněný základní příjem rovněž nabourává mylnou představu, že společensky přínosnými činnostmi, a tudíž po zásluze finančně oceňovanými, jsou pouze činnosti vykonávané jako placené zaměstnání. Tato ve strukturách naší společnosti zakořeněná iluze mimo jiné vytváří nerovnosti spojené se současnou genderovou dělbu práce. Rozdělení placené

a neplacené práce je v naší společnosti stále silně vztaženo k rozdělení prací vnímaných jako sféra mužské, respektive ženské práce. Nepodmíněný základní příjem sice sám o sobě nemůže změnit genderové struktury dělby práce, může ale změnit význam a důsledky této dělby. Nepodmíněný základní příjem může těm, kteří pečují o závislé členy společnosti, zajistit jistou míru nezávislosti, ať již na manželovi (většinou totiž pečují ženy), zaměstnavateli či byrokracii. Bez tlaků finanční nutnosti, pod kterými se řada párů nakonec rozhodne následovat tradiční model muže-živitele a ženy-pečovatelky, by se potenciálně rovněž otevřel prostor pro redefinici těchto tradičních vzorců jednání, které nutně nevyjadřují volbu lidí, ale pouze jejich přizpůsobení se vnějším okolnostem.

Současné návrhy na zavedení základního příjmu sice počítají s určitou finanční částkou, která by měla stačit na důstojný život, bude však záležet na lidech, jakou výši příjmu si budou chtít odsouhlasit. A na nich bude záležet i to, z jakých zdrojů budou chtít základní příjem platit. V současné době je základní příjem zaveden například na Aljašce, kde se financuje z daní firem těžících nerostné suroviny, a postupně se uplatňuje také v Brazílii. Jakmile byl odsouhlasen, získal si takovou popularitu, že by bylo politickou sebevraždou jakéhokoli politika pokoušet se jej nyní zrušit.

Evropská občanská iniciativa za nepodmíněný základní příjem usiluje o projednávání základního příjmu na evropské úrovni, v Evropské komisi a ve veřejném slyšení v Evropském parlamentu. Cílem je zavedení práva na základní příjem ve všech zemích Evropské unie. Iniciativa v jedné zemi by mohla selhat. Když se ale lidé spojují napříč celou unií, vytvářejí silný tlak na politickou reprezentaci a jejich snahy o prosazení práva na všeobecný základní příjem by mohly uspět. I kdyby nakonec základní příjem zavedly pouze některé země EU,

genderových akčních plánů a genderových oddělení, se proměňuje i zaměření analýz veřejných politik od implementace k evaluaci a stále více pozornosti se upírá k výstupům a procesům. Mieke Verloo se pozastavila nad rozdílem, který se dělá mezi politickým cyklem a cyklem tvorby veřejných politik, a argumentovala pro konceptualizaci, která obě propojí do cyklu politické veřejné politiky. Judith Squires posun od implementace k evaluaci vnímá jako důkaz úspěchů genderového mainstreamingu a identifikuje tři základní bariéry: 1. pragmatické (např. neexistence statistik, nedostatečné proškolení odpovědných pracovníků), 2. politické (nedostatek politické vůle, nedostatečný politický přenos) a 3. konceptuální (pojící se ke konceptu genderového mainstreamingu). Emanuela Lombardo zdůraznila nutnost zaměřit se nejen a úroveň EU a členských států, ale také na subnárodní úroveň. V reakci na příspěvky Joni Lovenduski poukázala na obrovskou různorodost v právních systémech a práci soudů. Pozastavila se nad nutností věnovat pozornost roli státu a médií (která zatím do značné míry unikají pozornosti v analýze politik) ve stávajících měnících se podmínkách. V závěrečné diskusi se všechny diskutantky shodly na nutnosti hodnocení politik a zavádění genderových politik z intersekcionálního hlediska a zejména vyloučení, které samotné politiky genderové rovnosti mohou generovat. Například analýza norských politik genderové rovnosti od 70. let 20. století ukázala disproporční pozitivní dopad na střední třídu oproti nižším třídám.

Ontologická politika

Mohlo by se zdát, že dominance neoliberálních přístupů na úrovni politik a jejich prosazování je téměř kompletní. Jak ale připomněla Mieke Verloo, feminismus si v akademickém prostředí nadále udržuje pozice. V institucích pracují femokratky, které se zasazují

byl by to dobrý začátek a příklad a inspirace pro další země v následujícím období.

Iniciativa evropských občanů a občanek je svým způsobem verzí zákonodárné iniciativy, která byla adresována Evropské komisi. V současné době (od 14. ledna 2013 do 14. ledna 2014) organizátorky a organizátoři iniciativy sbírají podpisy na petiční archy v jednotlivých zemích EU. Během jednoho roku jich je třeba celkem získat milión přinejmenším v sedmi zemích.

Kampaně za nepodmíněný základní příjem je však důležitá i v případě, že by nevedla k získání dostatečného počtu

podpisů. Mohla by vytvořit povědomí o základním příjmu v občanské společnosti a politické veřejnosti a výchozí podmínky pro jeho projednávání a zavedení v budoucnu.

V současné době se stále více rozbíhá debata o nepodmíněném základním příjmu ve všech zemích Evropské unie, včetně České republiky. Začínají se pořádat série seminářů a přednášek a sbírají se podpisy občanů a občanek. Do kampaně je možné se aktivně zapojit nebo připojit podpis k iniciativě na webové stránce: <http://basicincome2013.eu/ubi/cs/>

o prosazování feministických cílů. To nás obrací k ontologické politice Annemarie Mol. „Realita nepředchází běžným praktikám, ve kterých s realitou interagujeme, ale je v rámci těchto praktik utvářena.“ (Mol 1999: 74) Podle Mol si musíme klást tyto čtyři otázky: 1. Kde jsou možnosti? 2. O co běží? 3. Skutečně existují možnosti? 4. Jak si vybrat? (Mol 1999: 79) Volba je možná a je vždy politická, protože za volby, které činíme při uskutečňování každodenních realit, neseme odpovědnost. Tato odpovědnost ale není individualizovanou odpovědností, kterou protlačují současné neoliberální reformy sociálního státu. Právě naopak, Mol jinde trvá na tom, že jsme vždy již součástí kolektivit: „nevycházíme z toho, že jsme individua, ale vždy už přináležíme kolektivitám – a nejen jedné, ale mnoha“ (Mol 2008: 12–13).

Literatura

Mol, A. 1999. „Ontological Politics. A word and some questions.“ Pp. 74–89 in Law, J., Hassard, J. (eds.). *Actor Network Theory and After*. Oxford: Wiley-Blackwell.

Mol, A. 2008. *The Logic of Care. Health and the Problem of Patient Choice*. London and New York: Routledge.

Poznámky

1 Nutno dodat, že ani těch několik reprezentantek střední a východní Evropy se nijak zásadně nevyjadřovalo ze svého pohledu k vývoji situace v EU nebo tzv. starých demokraciích.